

Смик Іванна, ст. магістратури природничо-географічного факультету;
науковий керівник – к. геогр. н., доцент Романів О. Я. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

СУЧАСНИЙ СТАН І НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КОМПЛЕКСУ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У РОКИТНІВСЬКОМУ РАЙОНІ

***Анотація.** У статті досліджено показники розвитку системи дошкільної та загальної середньої освіти у Рокитнівському районі, здійснено порівняння з іншими районами Рівненської області. Визначено основні проблеми розвитку освітнього комплексу Рокитнівського району. Запропоновано заходи щодо удосконалення територіальної організації освітніх округів району.*

***Ключові слова:** освітній комплекс, дошкільна освіта, загальна середня освіта.*

***Аннотация.** В статье исследованы показатели развития системы дошкольного и общего среднего образования в Рокитновском районе, проведено сравнение с другими районами Ровенской области. Определены основные проблемы развития образовательного комплекса Рокитновского района. Предложены меры по совершенствованию территориальной организации образовательных округов района.*

***Ключевые слова:** образовательный комплекс, дошкольное образование, общее среднее образование.*

***Annotation.** The indicators of the pre-school and secondary education in the Rokytno area were analyzed in the paper. The comparison of education the in districts of the Rivne region was made. The main problems of the educational complex of the Rokytno area were identified. Measures for the improvement of the territorial organization of educational districts were suggested.*

***Keywords:** educational complex, pre-school education, secondary education.*

В умовах глибоких суспільних перетворень в Україні освіта є важливим чинником людського розвитку й економічного зростання. У зв'язку з цим виникає потреба в ефективній територіальній організації освітнього комплексу, удосконалення якої має бути спрямоване на подолання територіальних відмінностей у наданні освітніх послуг, підвищення рівня доступності освіти для населення та покращення

задоволення освітніх потреб різних верств суспільства. Особливої актуальності набуває ця проблематика на рівні адміністративних районів.

За теоретико-методичну основу вивчення освітнього комплексу Рокитнівського району слугували праці українських науковців-географів стосовно територіальної організації освітнього комплексу України (Т. Мельниченко [1], О. Трусій [2]). Територіальна організація освітнього комплексу – це процес цілеспрямованого розміщення освітніх закладів, наукових установ, обслуговуючих підприємств, органів управління освітою у взаємозв'язку з системою розселення і розміщенням продуктивних сил, в результаті чого досягається певний соціально-економічний ефект на основі задоволення освітніх потреб населення і попиту господарства у кваліфікованих кадрах [1, с. 5]. Територіальна структура освітнього комплексу представлена сукупністю елементів (закладів освіти та науки), формами їх зосередження (пункти освіти місцевого значення, комплексні центри та вузли освіти) та зв'язками між ними. Освітньому комплексу характерні територіальні процеси комплексоутворення та диференціації.

Суспільно-географічні дослідження просторово-часових і структурних особливостей освітніх комплексів окремих регіонів проводились В. Стецьким [3] (Львівська область), Н. Флінтою [4] (Тернопільська область), О. Шубою [5] та П. Вірченко [6] (Харківська область). У Рівненській області такі дослідження не проводилися, що підвищує актуальність цієї публікації.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку, структури і територіальної організації освітнього комплексу Рокитнівського району та розробка напрямів її удосконалення.

Вирішення поставлених у нашому дослідженні завдань забезпечувалося використанням комплексу методів: порівняльно-географічного, статистичного, картографічного, графічного, моделювання тощо. Картосхеми були створені за допомогою ГІС MapInfo Professional 11.3.

Дошкільна освіта є важливою складовою освітнього комплексу Рокитнівського району. На відміну від інших районів Рівненської області, тут вдалося зберегти інфраструктуру дитячих дошкільних закладів, яка діяла до 1991 року, та навіть збільшити їх чисельність на 6 одиниць у 2011 році. У 2013–2014 рр. у районі функціонувало 25 дитячих дошкільних закладів (ДДЗ).

Більшість потужностей ДДЗ зосереджені у сільській місцевості району. Рокитнівщина, разом із такими районами як Рівненський, Радивилівський, Дубровицький, характеризується найбільшими площами приміщень ДДЗ у розрахунку на 1 дитину (понад 10 м²). У той же час, відповідно до державних будівельних норм (ДБН) В.2.2-4-97, площа лише роздягальні, ігрової, спальні, туалету та буфету на 1 дитину у ясельній групі має бути не менше 13 м², а у дошкільній групі 11,9 м². Отже, площі дитсадочків у

райони не відповідають сучасним нормативам за планувально-архітектурними рішеннями. Адже будувалися вони у той час, коли діяли інші нормативи. А коштів на реконструкцію і доведення до сучасних вимог немає.

Якщо до 2000 року у Рокитнівському районі спостерігався спад чисельності дітей у ДДЗ, то у наступне десятиліття відбувся значний ріст. Проте з 2011 року триває зниження контингенту вихованців ДДЗ (рис. 1).

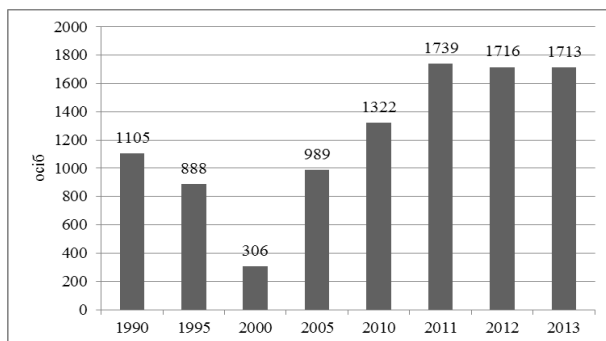

Рис. 1. Чисельність дітей у дошкільних закладах Рокитнівського району

Дошкільними закладами району у 2013 році було охоплено 32,8 % дітей відповідного віку (рис. 2). Найнижче цей показник опускався у 2000 році (5,8 %), у подальшому він в цілому зростає з незначними коливаннями. Зазначимо, що існує відмінність між селами та містами району за цим показником. Так, у містах району дошкільною освітою охоплено 84,3 % дітей, у той час як у селах – лише 25,1 %.

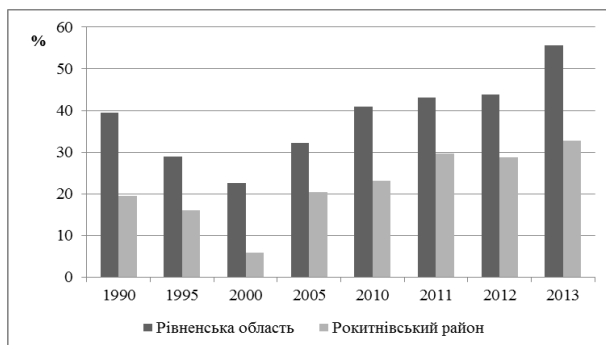

Рис. 2. Охоплення дітей дошкільними закладами у Рокитнівському районі, відсотків до кількості дітей відповідного віку

За цим показником Рокитнівський район має одне з найнижчих місць серед районів області. Але на цей час для вирішення проблеми немає достатніх потужностей ДДЗ. На 100 місць у ДДЗ сільської місцевості району припадає в середньому понад 110 дітей, а у містах – понад 130 дітей. Зауважимо, що й у більшості районів Рівненської області потреба у ДДЗ вища за їх потужність, особливо у міських населених пунктах (рис. 3).

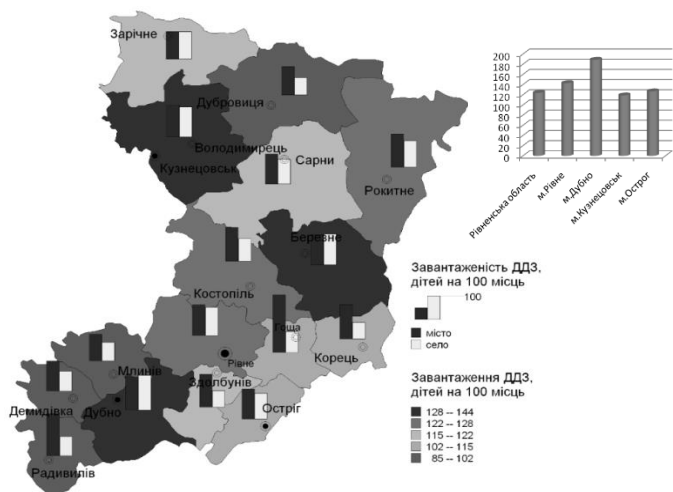

Рис. 3. Кількість дітей у дошкільних закладах у розрахунку на 100 місць

Чисельність дітей, що припадає на одного працівника ДДЗ у Рокитнівському районі – одна із найнижчих у області й становить близько 8 дітей, в той час як у більшості районів та міст Рівненської області цей показник перебуває у межах 8–12 дітей на одного працівника ДДЗ. Отже, кадрами район забезпечений краще, ніж область в цілому.

Рокитнівський район має один із найбільш потужних у області комплекс закладів середньої освіти. У Рокитнівському районі функціонує 41 загальноосвітній навчальний заклад, з них навчально-виховних комплексів – 3, загальноосвітніх шкіл (ЗОШ) I–III ступенів – 18, ЗОШ I–II ступенів – 14, ЗОШ I ступеня – 6. За останні роки у районі відбулося відкриття нових загальноосвітніх закладів та розширення уже діючих. Зокрема, у 1995 році введено в експлуатацію 138, у 2009 – 501, а у 2010 – 559 нових місць у ЗОШ. З 2005–2006 н.р. кількість ЗОШ залишається незмінною. При цьому чисельність учнів теж відрізняється по роках незначно (рис. 4). За роки незалежності відбулися зміни не тільки у кількості шкіл, а й у їх типах, у системі їх роботи. Зокрема, розширюється мережа закладів для обдарованих дітей.

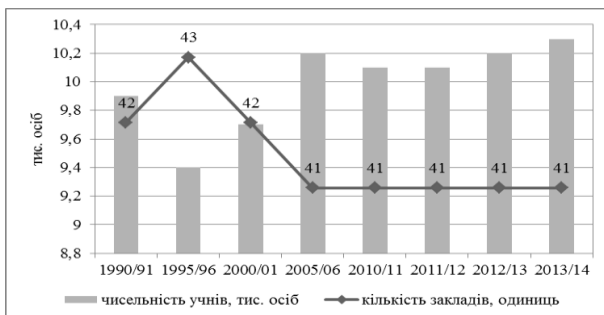

Рис. 4. Чисельність учнів та загальноосвітніх закладів Рокитнівського району

Важливим показником, що характеризує територіальні особливості розвитку освітнього комплексу та доступність освіти, є щільність навчальних закладів (рис. 5)

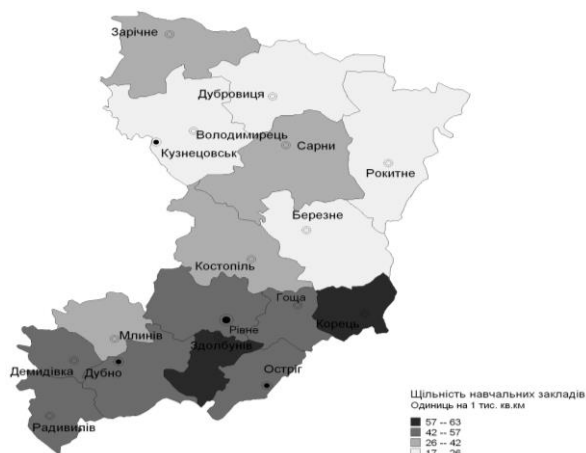

Рис. 5. Щільність загальноосвітніх навчальних закладів на 1 тис. км²

У Рокитнівському районі один із найнижчих показників щільності загальноосвітніх закладів на одиницю площі (менше 26 на 1 тис. км²). При низькій щільності закладів освіти контингент учнів, що бажають здобути повну загальну середню освіту, зменшується. Це призводить до скорочення наповнюваності класів, кількості паралелей, до вивільнення фахових вчителів-предметників. У сукупності ці фактори негативно впливають на якісні параметри освіти.

У Рокитнівському районі чисельність учнів у розрахунку на школу – одна з найбільших у області (рис. 6). Подібні показні у Володимирецькому, Сарненському, Березнівському районах. Також на одного вчителя припадає найбільше учнів (в середньому 9 осіб). Це майже удвічі більше, аніж у Радивилівському, Млинівському, Корецькому, Острозькому, Гоцанському та інших районах на півдні області. В цілому такий територіальний розподіл добре узгоджується із особливостями демографічної ситуації області, оскільки саме у північних районах показники дітності сімей є найвищими.

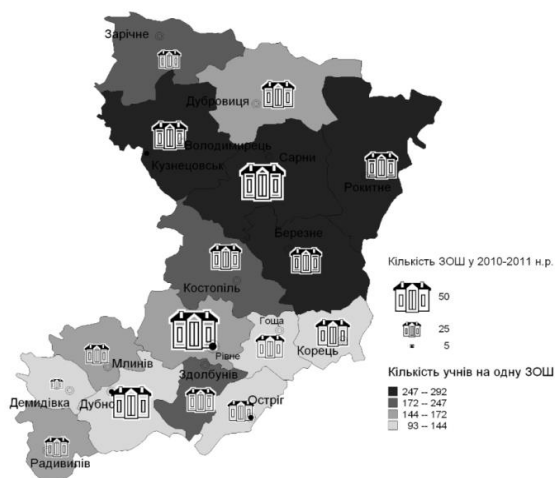

Рис. 6. Кількість та середня наповнюваність загальноосвітніх шкіл

Важливою педагогічною інновацією у районі є створення освітніх округів, які є прикладом горизонтальної форми самоврядування і кооперації в освіті.

Освітній округ реалізує наступні функції: управлінську (через діяльність ради округу репрезентує громадсько-державне управління); інноваційну, навчально-виховну (забезпечення допрофільної підготовки, мобільності, неперервності, дистанційності навчального процесу); методичну, представницьку (школа – центр маркетингу сільського району); інформаційну. Метою створення освітніх округів є більш раціональна, ефективна організація освітньої діяльності. Створення округу дає змогу досягти бажаної раціоналізації шляхом посилення взаємодії між окремими школами, а також шляхом спільної участі шкіл у плануванні розвитку освітнього процесу на своїй території [7].

У 2013 році було затверджено структуру освітніх округів Рокитнівського району, характеристики яких наведено на рис. 7.

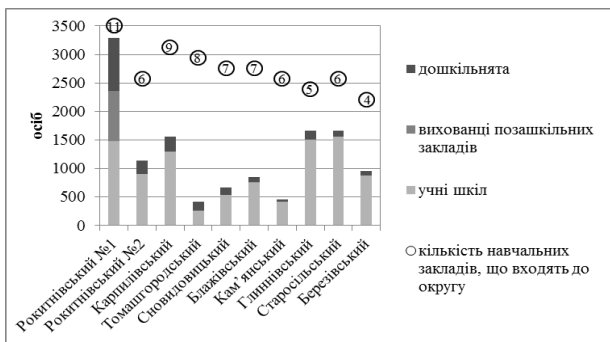

Рис. 7. Чисельність учнів та вихованців по освітніх округах Рокитнівського району у 2013–2014 н.р.

Для перевірки доцільності існуючої структури освітніх округів застосуємо метод графо-аналітичного моделювання.

Граф – це модель, яка представляє множину вершин, що об'єднуються ребрами [8, с. 152]. Вершинами у моделі є населені пункти, у яких розміщені загальноосвітні навчальні заклади, а ребра графу проведено з урахуванням наявності прямого автотранспортного сполучення між ними. Оскільки важливим фактором для розвитку освітнього комплексу є наявність споживачів послуг, то при розробці пропозицій врахуємо чисельністю учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Щоб визначити пункт із найбільш вигідним транспортно-географічним положенням на підставі матриці доступності графа було обчислено міри центральності за кількома показниками [8, с. 154–155]:

1. Абсолютний індекс доступності (S_i) вершини a_i – це сума відстаней від неї до всіх інших вершин графа, обчислюється як сума всіх елементів i -го рядка матриці доступності графа.

2. Число Кеніга (K_i) – це найбільший елемент рядка матриці.

3. Індекс Бавелаша (B_i) вершини a_i – це відношення дисперсійної величини графа до абсолютного індекса доступності S_i його вершини:

$$B_i = S / S_i; S = \sum_{i=1}^n S_i. \quad (1)$$

4. Індекс Бічема (R_i) вершини a_i визначається за формулою:

$$R_i = \frac{(n-1)}{S_i}, \quad (2)$$

де n - кількість вершин графа.

Вершина з найменшими значеннями S_i та K_i , а також з найбільшими значеннями B_i та R_i характеризується найвищою мірою центральності. Результати розрахунків наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Показники міри центральності вершин графа

№	Освітні пункти	S_i	K_i	B_i	R_i	№	Освітні пункти	S_i	K_i	B_i	R_i
1	Рокитне	127	8	56,39	0,283	20	Переходичі	276	13	25,95	0,130
2	Сновидовичі	154	9	46,51	0,234	21	Вежиця	275	13	26,04	0,131
3	Біловіж	186	10	38,51	0,194	22	Більськ	166	8	43,14	0,217
4	Залав'я	136	7	52,66	0,265	23	Єльне	164	9	43,67	0,220
5	Блажове	141	7	50,79	0,255	24	Томашгород	197	11	36,36	0,183
6	Мушня	203	11	35,28	0,177	25	Осницьк	167	10	42,89	0,216
7	Купеля	209	10	34,27	0,172	26	Старики	169	10	42,38	0,213
8	Хміль	145	8	49,39	0,248	27	Масевичі	159	10	45,04	0,226
9	Глинне	159	9	45,04	0,226	28	Буда	167	10	42,89	0,216
10	Дубно	178	10	40,24	0,202	29	Дерть	202	11	35,46	0,178
11	Обсіч	210	11	34,10	0,171	30	Лісове	169	10	42,38	0,213
12	Кам'яне	217	13	33,00	0,166	31	Остки	166	10	43,14	0,217
13	Будки Кам'янські	223	10	32,12	0,161	32	Будки Сновидовицькі	202	11	35,46	0,178
14	Познань	188	10	38,10	0,191	33	Кисоричі	183	11	39,14	0,197
15	Березово	181	10	39,57	0,199	34	Олександрівка	221	12	32,41	0,163
16	Заболоття	216	11	33,16	0,167	35	Карпилівка	217	12	33,00	0,166
17	Грабунь	216	11	33,16	0,167	36	Нетребя	284	13	25,22	0,127
18	Дроздинь	211	11	33,94	0,171	37	Борове	246	12	29,11	0,146
19	Старе-Село	232	12	30,87	0,155						

Найкращими показниками доступності та найвищою мірою центральності характеризуються вершини 1, 2, 4, 5, 8, 9, 22, 23, які відповідають таким населеним пунктам: Рокитне, Сновидовичі, Залав'я, Блажове, Хміль, Глинне, Більськ, Єльне. Чотири з цих населених пунктів уже сьогодні є центрами освітніх округів. Більшість центрів освітніх округів обрано оптимально, як по потужності освітнього центру, так і по його транспортно-географічному положенню. Виняток становлять освітні осередки с. Кам'яне та с. Карпилівка, які рекомендуємо перемістити у населені пункти з кращим рівнем доступності – с. Дубно та с. Кисоричі.

Отже, комплекси дошкільної освіти та загальної середньої освіти району потребують удосконалення. Нагальні проблеми, які слід вирішити: доведення потужностей дошкільних закладів до існуючої потреби, зростання показника охоплення дітей дошкільною освітою та подолання проблеми перевантаження діючих дитячих садків.

Ураховуючи те, що згідно українського законодавства дитина може здобувати дошкільну освіту за бажанням батьків у дошкільних навчальних закладах, або ж у сім'ї, для дітей, які з різних причин не відвідують

дошкільні навчальні заклади, слід запроваджувати різні форми охоплення дошкільною освітою: групи при загальноосвітніх навчальних закладах для підготовки дітей дошкільного віку до навчання у школі; консультативні пункти при дошкільних навчальних закладах; соціально-педагогічний патронат сімей, діти яких не відвідують дошкільні заклади.

Особливостями комплексу загальної середньої освіти у Рокитнівському районі є такі: район характеризується одним із найбільш потужних комплексів середньої освіти у області та водночас найнижчими показниками щільності загальноосвітніх закладів на одиницю площі; чисельність учнів у закладах тяжіє до зростання, більшість учнів проживають у сільській місцевості району; район характеризується найбільшою кількістю вчителів, порівняно з іншими районами області, проте на одного вчителя припадає найбільша кількість учнів. Кількість та структура діючих в районі освітніх округів є оптимальною. На підставі проведеного графо-аналітичного аналізу пропонуємо перемістити центри освітніх округів з с. Кам'яне у с. Дубно, з с. Карпилівка – у с. Кисоричі. Це дозволить покращити доступність населення району до освітніх послуг.

1. Мельниченко Т. Ю. Освітній комплекс України: сучасний стан і напрями удосконалення територіальної організації: Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Т. Ю. Мельниченко; НАН України. Ін-т географії. – К., 2005. – 21 с.
2. Трусій О. М. Територіальна організація наукового потенціалу України: автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / О. М. Трусій; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2008. – 20 с.
3. Стецький В. В. Соціально-і економіко-географічні дослідження регіонального освітнього комплексу (на матеріалах Львівської області): автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / В. В. Стецький; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. – Л., 1999. – 17 с.
4. Флінта Н. І. Культурно-освітній комплекс регіону і його територіальна організація (на матеріалах Тернопільської області): Автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Н. І. Флінта; Чернів. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича. – Чернівці, 2005. – 20 с.
5. Шуба О. А. Територіальна організація регіональної системи шкільного обслуговування (на прикладі Харківської області): автореф. дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / О. А. Шуба; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 19 с.
6. Вірченко П. А. Просторова організація системи освіти регіону (на прикладі Харківської області): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня канд. географ. наук. Спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / П. А. Вірченко; Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. – Х.: ХНУ, 2010. – 20 с.
7. Юрчук Л. М. Механізм утворення освітніх округів [Електронний ресурс] / Л. М. Юрчук. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10ylmuoo.pdf>
8. Шаблій О. І. Математичні методи в соціально-економічній географії / О. І. Шаблій. – Львів: Світ, 1994. – 304 с.
9. Статистичний щорічник Рівненської області – 2013. / за ред. Мороза Ю. В. – Рівне: Головне управління статистики у Рівненській області, 2014. – 540 с.